

STUDIA I ANALIZY SĄDU NAJWYŻSZEGO

TOM I

Oficyna

a Wolters Kluwer business

STUDIA I ANALIZY SĄDU NAJWYŻSZEGO

TOM I

Redakcja: Krzysztof Ślebzak

Oficyna

a Wolters Kluwer business

Redakcja:
Marta Grabowska, Monika Sugier

Wydawca:
Marcin Skrabka

Skład, łamanie:
P.W. Lespol Leszek Skurzyński

Projekt graficzny okładki i stron tytułowych:
Małgorzata Sobocińska-Kiss

© Copyright by
Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2007

ISBN: 978-83-7526-382-4

Wydane przez:
Wolters Kluwer Polska Sp z o.o.

Redakcja Wydawnictw Książkowych i Czasopism Prawniczych
01-231 Warszawa, ul. Płocka 5a
tel. (022) 535 80 00

www.wolterskluwer.pl
Księgarnia internetowa www.profinfo.pl

Druk i oprawa:
Drukarnia Wydawnictw Naukowych Sp. z o.o.
ul. Żwirki 2, 90-450 Łódź

Spis treści

Wykaz skrótów	9
Wprowadzenie.....	11
Ocena aktualności koncepcji wyłączającego zasiedzenie władztwa Skarbu Państwa, jako podmiotu publicznego, wyrażonej w uchwale Sądu Najwyższego z dnia 21 września 1993 r., III CZP 72/93 (<i>prof. Elżbieta Holewińska-Łapińska</i>)	15
Uwagi wprowadzające	15
I. Przemozna, władcza ingerencja państwa, jako podmiotu publicznego, w stosunki cywilnoprawne w świetle wybranych orzeczeń Sądu Najwyższego.....	20
1. Pojęcie „imperium”	20
2. Przykłady realizowania przez państwo jego „imperium”, rzutujące na stosunki własnościowe, w świetle orzecznictwa Sądu Najwyższego.....	21
2.1. Wyłączenie działania rękojmi wiary publicznej ksiąg wieczystych odnośnie do nieruchomości nabytych przez państwo realizujące swoje uprawnienia władcze	21
2.2. Przymusowy zarząd państwowy	22
2.2.1. Przymusowy zarząd państwowy w okresie międzywojennym.....	22
2.2.2. Przymusowy zarząd państwowy po II wojnie światowej	22
2.2.3. Sytuacja majątków opuszczonych.....	25
2.2.4. Budynki w zarządzie państwowym.....	26
2.3. Objęcie przez państwo terytorium na podstawie umowy międzynarodowej.....	27

3. Działania Państwa, jako podmiotu publicznego, które w świetle orzecznictwa Sądu Najwyższego nie wyłączają stosowania cywilnoprawnej instytucji nabycia własności nieruchomości wskutek zasiedzenia.....	27
4. Połączenie „imperium” i „dominium” przy wykonywaniu własności państwowej	30
II. Interpretacja przesłanek nabycia wskutek zasiedzenia prawa własności nieruchomości objętej we władanie przez Państwo, jako podmiot publiczny, w orzeczeniach Sądu Najwyższego.....	32
1. Posiadanie samoistne.....	33
1.1. Wykładnia tradycyjna	33
1.2. Władanie nieruchomością objętą wskutek władczych działań Państwa nie jest posiadaniem.....	34
2. Upływ czasu.....	36
III. Próba oceny uchwały Sądu Najwyższego III CZP 72/93.....	39
1. Władcze uprawnienia państwa („imperium”)	40
2. Kryteria oceny czy władanie rzeczą jest posiadaniem.....	42
2.1. Reguła podstawowa	42
2.2. Przekształcenie „imperialnego” władania rzeczą w posiadanie	45
2.3. Konkluzja	46
3. Inne koncepcje ochrony interesu właściciela bezprawnie pozbawionego przez państwo władania nieruchomością	47
3.1. Nadużycie prawa podmiotowego.....	47
3.2. Niemożność skutecznego dochodzenia zwrotu rzeczy spowodowana uwarunkowaniami politycznymi, jako stan siły wyższej (ewentualnie, jako stan porównywalny z siłą wyższą)	50
Podsumowanie	53
Konsekwencje sprzeczności z prawem uchwał zgromadzeń wspólników spółek kapitałowych ze szczególnym uwzględnieniem legitymacji byłych członków organów spółek do zaskarżania tych uchwał (prof. Monika Czajkowska-Dąbrowska).....	55
Wprowadzenie	55
1. Stan prawny.....	58

2. Wzruszalność uchwał zgromadzeń wspólników pod rządami kodeksu handlowego.....	61
3. Charakter prawny wadliwości sprzecznych z ustawą uchwał zgromadzeń wspólników spółek kapitałowych w świetle kodeksu spółek handlowych.....	63
3.1. Nieważność bezwzględna czy względna?.....	64
3.2. Nieważność <i>ex lege</i> ?.....	66
3.3. Charakter wyroku stwierdzającego nieważność.....	68
3.4. Dopuszczalność uwzględniania wadliwości przez sąd z urzędu.....	69
3.5. Uchwały „nieistniejące”.....	70
4. Problem legitymacji byłych członków organów spółek.....	72
4.1. Uwagi ogólne.....	72
4.2. Legitymacja byłych członków organów spółek kapitałowych do zaskarżania sprzecznym z prawem uchwał walnych zgromadzeń tych spółek w świetle orzecznictwa Sądu Najwyższego.....	74
4.3. Stanowisko doktryny w kwestii legitymacji byłych członków organów spółek do zaskarżania wadliwych uchwał zgromadzeń wspólników.....	82
Podsumowanie.....	87
Uwagi o egzekucji wyroku uwzględniającego roszczenie o złożenie oświadczenia w razie dokonanego naruszenia dobra osobistego (dr Paweł Grzegorzcyk).....	90
I. Obowiązek złożenia oświadczenia odpowiedniej treści i w odpowiedniej formie.....	90
II. Świadczenie niepieniężne jako przedmiot egzekucji sądowej.....	92
III. Złożenie oświadczenia odpowiedniej treści jako czynność zastępowalna w rozumieniu art. 1049 k.p.c.....	97
IV. Orzekanie w przedmiocie umocowania do wykonania czynności na koszt dłużnika.....	105
V. Realizacja uprawnienia do wykonania czynności na koszt dłużnika. Koszty postępowania egzekucyjnego.....	109
Zasada domniemania niewinności – wybrane zagadnienia na marginesie uchwały Sądu Najwyższego z dnia 28 września 2006 r. (I KZP 8/06) (prof. Włodzimierz Wróbel).....	112

Przekazanie sprawy z sądu miejscowo właściwego do innego sądu równorzędnego (art. 37 k.p.k.) w orzecnictwie Sądu Najwyższego (Sędzia Tomasz Artymiuk)	130
Określenie granic przejętej do wykonania kary pozbawienia wolności – problematyka umów dwustronnych (próba syntezy) (mgr Michał Hudzik).....	145
Zbieg obowiązku ubezpieczenia na podstawie art. 6 ust. 1 pkt 5 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych i art. 5a ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników w orzecnictwie Sądu Najwyższego (prof. Inetta Jędrasik-Jankowska).....	152
Wprowadzenie	152
I. Stan prawny do 1 stycznia 1999 r.	154
II. Stan prawny po 1 stycznia 1999 r.	155
III. Stan prawny po 1 stycznia 2003 r.	157
IV. Technika legislacyjna, a relacja art. 5a i art. 8 ust. 6	158
Podsumowanie	161
Niektóre aspekty przyjmowania do obliczeń określonej wysokości kwoty bazowej (dr Krzysztof Ślebzak).....	163
1. Wprowadzenie	163
2. Prawo do emerytury dla osoby pobierającej wcześniej rentę	165
3. Emerytura dla osoby pobierającej świadczenie przedemerytalne	176
4. Ponowne ustalanie podstawy wymiaru emerytury na podstawie art. 111 ustawy emerytalnej.....	180
5. Podsumowanie	185

Wykaz skrótów

Dz. U.	– Dziennik Ustaw
Niepubl.	– niepublikowany
SN	– Sąd Najwyższy
S.A.	– Sąd Apelacyjny
TK	– Trybunał Konstytucyjny
RPO	– Rzecznik Praw Obywatelskich

Źródła prawa

k.c.	– kodeks cywilny
k.k.	– kodeks karny
k.h.	– kodeks handlowy
k.p.c.	– kodeks postępowania cywilnego
k.p.k.	– kodeks postępowania karnego
k.s.h.	– kodeks spółek handlowych
k.k.w.	– kodeks karny wykonawczy
p.w.p.	– prawo własności przemysłowej
p.u.s.p.	– prawo o ustroju sądów powszechnych

Czasopisma i inne publikatory

Prok. i Pr.	– Prokuratura i Prawo
PiP	– Państwo i Prawo
M. Praw.	– Monitor Prawniczy
M.PPr.	– Monitor Prawa Pracy

PS	– Przegląd Sądowy
NP	– Nowe Prawo
PPH	– Przegląd Prawa Handlowego
KPP	– Kwartalnik Prawa Prywatnego
TPP	– Transformacje Prawa Prywatnego
WPP	– Wojskowy Przegląd Prawniczy
OSNC	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna
OSNCK	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izby Cywilnej i Izby Karnej
OSP	– Orzecznictwo Sądów Polskich
OSA	– Orzecznictwo Sądów Apelacyjnych
OSNCP	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izby Cywilnej, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych
OSNP	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych
OSNPG	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego, Wydawnictwo Prokuratury Generalnej
OSNKW	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Karna i Wojskowa
OTK-A	– Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego; zbiór urzędowy, Seria A
OTK ZU	– Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego. Zbiór Urzędowy

Wprowadzenie

Biuro Studiów i Analiz Sądu Najwyższego wykonuje zadania związane z pełnieniem przez Pierwszego Prezesa Sądu Najwyższego oraz przez Sąd Najwyższy funkcji w zakresie sprawowania pieczy nad zgodnością z prawem i jednolitością orzecznictwa sądów powszechnych i wojskowych oraz oceną spójności i jednolitości prawa stosowanego przez sądy. Wyrazem tej aktywności są przygotowywane opracowania, w których analizie poddaje się orzecniczą działalność Sądu Najwyższego oraz sądów powszechnych bądź też w których podejmowane są zagadnienia problemowe, mające lub mogące mieć dla niej istotne znaczenie. Niniejszy tom, otwierający serię wydawniczą „Studia i Analizy Sądu Najwyższego” ma na celu ich prezentację. Do publikacji wybrane zostały jednak tylko te z nich, w których poruszana problematyka – ze względu na prawną doniosłość, znaczenie praktyczne, i to zarówno w życiu społeczno-gospodarczym, jak i w sferze praworządności oraz ochrony dóbr obywateli – w szczególny sposób zaznaczyła się w orzecnictwie Sądu Najwyższego, choć trzeba zaznaczyć, że opracowania te odnoszą się tylko do niewielkiej części problemów, jakie wystąpiły w jego orzecniczej działalności w 2006 r. Niemniej ważny jest również wkład wybranych opracowań w rozwój myśli prawniczej.

W zakresie dotyczącym prawa cywilnego podjęto problemy: aktualności koncepcji wyłączającego zasiedzenia władztwa Skarbu Państwa, jako podmiotu publicznego, wyrażonego w uchwale Sądu Najwyższego z dnia 21 września 1993 r., (III CZP 72/93); konsekwencji sprzeczności z prawem uchwał zgromadzeń wspólników spółek kapitałowych ze szczególnym uwzględnieniem legitymacji byłych członków organów spółek do zaskarżania tych uchwał oraz egzekucji wyroku uwzględniającego roszczenie o złożenie oświadczenia w razie dokonanego naruszenia dobra osobistego. W przypadku pierwszego z wymienionych tematów, upływ ponad trzynastoletniego okresu od podjęcia wskazanej uchwały wymagał podjęcia pro-

blemu aktualności powoływanej uchwały, ponieważ w nowszym orzecznictwie Sądu Najwyższego formułowane były konkurencyjne koncepcje odzyskania nieruchomości przez właściciela, który utracił władztwo nad nią wskutek bezprawnych działań państwa, należących do sfery jego „imperium”. Co się tyczy zaś drugiego opracowania, to kwestia charakteru prawnego oraz skutków wadliwości uchwał zgromadzenia wspólników (akcjonariuszy) spółek kapitałowych w ostatnich latach wywoływała duże zainteresowanie zarówno w doktrynie prawa handlowego, jak wśród przedstawicieli praktyki. Wynikało to między innymi z działalności orzeczniczej Sądu Najwyższego, w ramach której wielokrotnie i niejednolicie była rozstrzygana między innymi kwestia legitymacji byłych członków organów spółek kapitałowych w zakresie wnoszenia powództw o stwierdzenie nieważności sprzecznych z prawem uchwał zgromadzenia wspólników (akcjonariuszy). W przypadku ostatniego tematu rozważana zaś była problematyka egzekucji wyroku uwzględniającego roszczenie o złożenie stosownego oświadczenia wskutek naruszenia dobra osobistego.

Zagadnieniom związanym z prawem karnym poświęcono trzy opracowania. Pierwsze z nich dotyczy przekazania sprawy z sądu miejscowo właściwego do innego sądu równorzędnego w rozumieniu art. 37 kodeksu postępowania karnego, w ramach którego rozważano problem kryteriów zmiany właściwości miejscowej sądu niższej instancji przez Sąd Najwyższy. W celu przeprowadzania badań analizie poddano 404 postanowienia Sądu Najwyższego. W ramach drugiego tematu podjęto próbę określenia w przypadku umów dwustronnych granic przyjętej do wykonania kary pozbawienia wolności. Przedstawione zagadnienie nawiązuje do tej dziedziny współpracy międzynarodowej, która dotyczy wykonywania zagranicznych orzeczeń karnych. Ostatnie opracowanie dotyczy z kolei problematyki zasady domniemania niewinności w kontekście uchwały Sądu Najwyższego z dnia 28 września 2006 r., (I KZP 8/06), która została wydana wskutek rozbieżności w orzecznictwie dyscyplinarnym sądów. Pozwalała ona na sformułowanie pytania, czy w przypadku jednoczesności i podmiotowo-przedmiotowej tożsamości postępowań karnego i dyscyplinarnego niezakończenie postępowania karnego stanowi długotrwałą przeszkodę uzasadniającą zawieszenie postępowania dyscyplinarnego w rozumieniu art. 22 § 1 k.p.k. w związku z art. 128 ustawy Prawo o ustroju sądów powszechnych.

Poza tym opracowano dwa zagadnienia z zakresu ubezpieczeń społecznych, poświęcone problemowi: zbiegu obowiązku ubezpieczenia społecznego na podstawie ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych

i w oparciu o ustawę o ubezpieczeniu społecznych rolników oraz przyjmowania do obliczeń przy ustalaniu prawa do emerytury określonej wysokości kwoty bazowej.

Autorami poszczególnych opracowań są członkowie Biura Studiów i Analiz Sądu Najwyższego, w większości pracownicy naukowcy szkół wyższych, którym w tym miejscu pragnę serdecznie podziękować.

Przekazując niniejsze opracowanie, chciałbym również wyrazić nadzieję, że publikowanie materiałów opracowanych w Biurze Studiów i Analiz spełni nie tylko funkcję informacyjną, ale służyć będzie wszystkim, zainteresowanym orzecznictwem działalnością Sądu Najwyższego.

Dyrektor BSiA
dr Krzysztof Ślęzak

Ocena aktualności koncepcji wyłączającego zasiedzenie władztwa Skarbu Państwa, jako podmiotu publicznego, wyrażonej w uchwale Sądu Najwyższego z dnia 21 września 1993 r., (III CZP 72/93)

Uwagi wprowadzające

Układ „geopolityczny” w Europie, powstały jako konsekwencja przebiegu drugiej wojny światowej, przesądził o ustroju politycznym, gospodarczym i społecznym Polski. Realizacja założeń ustrojowych państwa „demokracji ludowej” wymagała zmian w strukturze własności, bowiem zgodnie z często wówczas przywoływanym stanowiskiem W. Lenina i J. Stalina: „rewolucja proletariacka nie zastaje (...) gotowych form socjalistycznego układu stosunków produkcji, lecz musi dopiero po zdobyciu władzy budować nową socjalistyczną ekonomikę”¹.

Uważano, że: „Dominujący w danym społeczeństwie w określonej epoce jego rozwoju historycznego typ własności – stanowiąc ekonomiczną podstawę najbardziej rozwiniętego w tym społeczeństwie sposobu produkcji – rozstrzyga o strukturze ekonomicznej społeczeństwa, a w konsekwencji także o charakterze istniejących w nim stosunków politycznych, prawnych i ideologicznych. (...) Całokształt instytucji politycznych, cały system obo-

¹ Cytuję za autorami referatu: J. Wasilkowski (referent główny), A. Chelmoński, K. Przybyłowski, S. Szer, J. Topiński, *Własność społeczna w świetle Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (problematyka cywilno-prawna)*, Materiały Sesji Naukowej PAN 4–9 lipca 1953 r., Zagadnienia Prawne Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, Warszawa 1954, t. I, s. 19.

wiążującego ustawodawstwa, działalność organów państwowych, panująca w danym społeczeństwie ideologia – wszystko to zmierza do ochrony i umacniania określonego typu własności, jako podstawy istniejącego ustroju społecznego. (...) Całokształt przepisów mających bezpośrednio na celu kształtowanie, umacnianie i ochronę własności społecznej, stanowi trzon systemu prawnego Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej”².

Realizując postulat budowy gospodarki socjalistycznej wydano szereg aktów normatywnych o charakterze nacjonalizacyjnym, które – używając zwrotu A. Stelmachowskiego – nosiły „silne piętno rewolucyjne”³. Niezależnie od tego, dla realizacji założeń ustrojowych, a w szczególności umacniania własności społecznej, „ogólnonarodowej”, wykorzystywano istniejące przepisy „nie troszcząc się zbytnio, czy spełnione były przesłanki”, które one przewidywały⁴. W konsekwencji w licznych stanach faktycznych Skarb Państwa nabywał, w istocie bez podstawy prawnej, „tytuł własności” nieruchomości, będącej z reguły przedmiotem własności osoby fizycznej, wykorzystując władcze uprawnienia państwa.

Dotychczasowi właściciele (w szczególności ci, którzy zostali ocenieni jako „wrogi element burżuazyjno-obszarniczy”) nie mieli rzeczywistej możliwości przeciwstawienia się naruszeniom ich prawa.

Kolejna, rozpoczęta w 1989 r., zmiana ustrojowa zachęciła wiele osób przeświadczonych, że zostały bezprawnie pozbawione nieruchomości w minionym okresie, do podejmowanie działań zmierzających do ich odzyskania.

Ustalenie, iż państwo (Skarb Państwa) przejęło władztwo nad nieruchomością bez podstawy prawnej lub z rażącym naruszeniem prawa następowało, w większości przypadków, po upływie okresu równego lub dłuższego od terminu zasiedzenia. W konsekwencji, o ile w danym stanie faktycznym zostały spełnione przesłanki zasiedzenia, osoba która niegdyś bezprawnie została pozbawiona „tytułu własności” (czemu nie mogła skutecznie przeciwdziałać) i tak traciła prawo własności nieruchomości w dniu jego nabycia przez aktualnego posiadacza samoistnego.

Posiadaczem ubiegającym się o stwierdzenie zasiedzenia w związku z „utrata tytułu własności”, którą była np. decyzja administracyjna uznana

² J. Wasilkowski, *ibidem*, s.17.

³ A. Stelmachowski, *Modele własności i ich uwarunkowania społeczno ustrojowe (w:) System Prawa Prywatnego*, t. 3, *Prawo rzeczowe*, pod red. T. Dybowskiego, C.H. Beck, Instytut Nauk Prawnych PAN, Warszawa 2003, s. 92.

⁴ A. Stelmachowski, *ibidem*.

po kilkudziesięciu latach za nieważną, bywa Skarb Państwa (państwowa osoba prawna). Orzeczenie stwierdzające nabycie własności przez Skarb Państwa (państwową osobę prawną po dniu 1 lutego 1989 r., zaliczającą okres posiadania przez Skarb Państwa) wskutek zasiedzenia zostało ocenione przez Sąd Najwyższy w uzasadnieniu uchwały z dnia 18 listopada 1992 r. (III CZP 133/32) jako „sprzeczne ze zdrowym rozsądkiem”. Oznacza bowiem, że: „Państwo uchyla jako nieważną decyzję, w wyniku której bezprawnie stało się właścicielem nieruchomości, i równocześnie uważa, że jest nadal jej właścicielem na podstawie przepisów o zasiedzeniu”.

Jedną z dróg zmierzających do uniknięcia takiego skutku i udzielenia ochrony właścicielom niegdyś bezpodstawnie pozbawionym przez państwo nieruchomości była ocena przesłanek zasiedzenia, dokonywana z uwzględnieniem przemożnej, władczej ingerencji państwa w stosunki cywilnoprawne. Szczególną pozycję wśród orzeczeń poświęconych ocenie charakteru prawnego władania nieruchomościami przez organy państwowe lub państwowe osoby prawne, wykonywanego w ramach uprawnień Państwa jako podmiotu prawa publicznego, w sytuacji następczego uznania „tytułu własności” Państwa za nieistniejący, zawiera uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 21 września 1993 r. (III CZP 72/93)⁵, której aktualność jest przedmiotem niniejszych uwag.

Sąd Najwyższy, w sprawie o wydanie nieruchomości z powództwa osoby fizycznej przeciwko gminie i Skarbowi Państwa, po rozpoznaniu zagadnienia prawnego przekazanego przez zwykły skład Sądu Najwyższego do rozstrzygnięcia składowi siedmiu sędziów: „Czy Skarb Państwa będący posiadaczem nieruchomości może zaliczyć do czasu posiadania w rozumieniu art. 172 k.c. okres władania taką nieruchomością, wykonywanego jako uprawnienie wynikające z uzyskanego tytułu własności uznanego – po upływie terminu zasiedzenia – za nie istniejący?” podjął następującą uchwałę:

„Do okresu zasiedzenia nieruchomości przez Skarb Państwa nie wlicza się okresu władania przez organy państwowe lub państwowe osoby prawne, wykonywanego w ramach uprawnień Państwa jako podmiotu prawa publicznego, mimo istnienia tytułu własności uznanego następnie za nie istniejący”.

Uchwała ta rozstrzyga poważne wątpliwości, pozostające w związku ze stanem faktycznym i prawnym określonej sprawy. W uzasadnieniu

⁵ Uchwała 7 sędziów z dnia 21 września 1993 r., III CZP 72/93, OSNC 1994, nr 3 poz. 49.

uchwały zostały wypowiedziane twierdzenia o znacznie ogólniejszym znaczeniu. Ich pełna, konsekwentna akceptacja byłaby równoznaczna z odstąpieniem od wcześniej przyjmowanej, jak się powszechnie wydaje⁶ literalnej wykładni definiującego posiadanie art. 336 k.c. Decydujące znaczenie dla oceny posiadania jako samoistnego miałby bowiem stan prawny, na którego podstawie nastąpiło objęcie rzeczy we władanie, a także to czy władający rzeczą działał „na rachunek” państwa, jako podmiotu prawa publicznego realizującego swe władcze uprawnienia, przynależne tej sferze działania państwa, która bywa określana pojęciem „imperium”. W konsekwencji zachowania, obiektywnie oceniane przez uczestników obrotu cywilnoprawnego jako władanie „właścicielskie” (np. zmiana przeznaczenia rzeczy, użyczenie jej, zawieranie umów uprawniających inny podmiot do władania rzeczą, pobieranie pożytków naturalnych i cywilnych), także realizowane przez podmiot przeświadczony o swoim uprawnieniu („istnienie tytułu własności uznanego następnie za nieistniejący”) mogą być, w świetle uchwały III CZP 72/93, *ex post* (także po upływie terminu zasiedzenia) ocenione jako przejaw jedynie dzierżenia rzeczy. Przyjęcie takiej koncepcji przez skład orzekający Sądu Najwyższego w sprawie III CZP 72/93 było związane z przeświadczeniem, że odmienne stanowisko mogłoby „usprawiedliwiać” pozbawienie podmiotów prawa cywilnego prawa własności bez podstawy prawnej, wskutek czynności o charakterze „imperium” i samowolnej zmiany „uzyskanego w tym trybie władztwa i przekształcenie go w posiadanie prawa cywilnego. Zakaz taki należy obecnie wywieść z zasady „państwa prawnego”, wyrażonej w art. 1 Konstytucji”.

Główna teza uzasadnienia uchwały III CZP 72/93, iż „jeśli objęcie rzeczy we władztwo następuje w ramach wypełniania przez państwo zadań publicznych poza stosunkami cywilnoprawnymi, to nie oznacza to wykonywania posiadania w znaczeniu przyjętym w art. 336 k.c. (lub art. 296 prawa rzeczowego)” w szeregu późniejszych orzeczeń Sądu Najwyższego znalazła akceptację, jednakże w pewnej ich części z licznymi zastrzeżeniami.

Podkreślenia wymaga, że skład siedmiu sędziów SN, orzekający w sprawie III CZP 72/93, **nie nadał podjętej uchwały mocy zasady prawnej**, choć mógł tak postanowić (zgodnie z obowiązującym wówczas art. 21 ustawy z dnia 20 września 1984 r. o Sądzie Najwyższym⁷). Być może za-

⁶ Co najmniej do uchwały SN z dnia 18 listopada 1992 r., III CZP 133/92, z glosami J. Ignatowicza i T. Dybowskiego, PS 1993, nr 5, s. 108–117.

⁷ Tekst jedn. Dz. U. z 2002 r. Nr 101, poz. 924.

decydowała o tym kontrowersyjność przyjętych w uchwale tez, mających w konsekwencji doprowadzić do sprawiedliwego rozstrzygnięcia umożliwiającego odzyskanie nieruchomości, przejętej przed kilkudziesięciami laty przez Państwo. Elity rządzące i organy państwa nie tylko bowiem realizowały, w szczególności w latach 1948–1956⁸, politykę przekształceń własnościowych krzywdzącą wielu obywateli ale – w licznych przypadkach – nie przestrzegały nawet „własnego” prawa wyznaczającego granice legalnego przejścia mienia prywatnego na cele ogólnospołeczne.

Zważywszy, iż uchwała III CZP 73/93 nie jest zasadą prawną, odstąpienie od poglądu prawnego wyrażonego w niej nie wymaga przedstawienia powstałego zagadnienia prawnego do rozstrzygnięcia pełnemu składowi Izby Cywilnej SN. Inne składy orzekające Sądu Najwyższego nie są też związane poglądem prawnym, któremu siedmiu sędziów SN, orzekających w sprawie III CZP 72/93, dało wyraz w uchwale z dnia 21 września 1993 r.

W ponad trzynastoletnim okresie od podjęcia wskazanej uchwały poszczególne składy orzekające Sądu Najwyższego wskazywały także na inne „drogi” zmierzające do osiągnięcia analogicznego (lub zbliżonego) skutku prawnego – odzyskania nieruchomości przez właściciela, który utracił władztwo nad nią wskutek bezprawnych działań państwa, należących do sfery jego „imperium”.

Celowe wydaje się przedstawienie najistotniejszych tez zawartych w uzasadnieniach orzeczeń Sądu Najwyższego, wydanych w sprawach dotyczących zasiedzenia, w stanach faktycznych, w których istotną rolę odgrywały czynności z zakresu państwowego „imperium”, uniemożliwiające właścicielowi skuteczne przeciwdziałanie utracie prawa własności za pomocą środków prawnych stosowanych w ramach cywilistycznej metody regulowania skutków społecznych (w szczególności skargi windykacyjnej). Być może bowiem okaże się, że w dorobku orzeczniczym Sądu Najwyższego

⁸ Lata 1948–1956 są oceniane jako okres największego nasilenia stalinizmu w Polsce. W konsekwencji postanowień Plenum KC PZPR z września 1948 r. podjęto działania zmierzające do takich przekształceń własnościowych, które zbliżałyby Polskę (podobnie jak i pozostałe państwa „demokracji ludowej”) do modelu radzieckiego (co nazywano „wyrównaniem marszu”). Przejawiały się one w nacjonalizacji *sensu stricto*, a także w nacjonalizacji faktycznej drobnego przemysłu, kapitałów i dochodów (np. z kamienic czynszowych, których formalnie nie znacjonalizowano ale pobierany podatek od nieruchomości został skalkulowany w taki sposób, że obejmował 85% wpływów czynszowych). Do dokonanej wcześniej nacjonalizacji przemysłu dołączono, między innymi, nacjonalizację aptek, taboru wodnego, przejęcie dóbr kościelnych i mienia osób przesiedlanych (np. w ramach akcji „Wisła” dotyczącej ludności ukraińskiej). W syntetyczny sposób przedstawił tę problematykę A. Stelmachowski w powoływanym opracowaniu, s. 92–95. Tam też zostały wskazane stosowne akty normatywne z zakresu formalnej i nieformalnej nacjonalizacji.